

Dades sobre Pere Antoni Beuter i la *Primera Part de la Història de València* (València, 1538)

Vicent Josep Escartí

0. *Preliminars.*

Joan Fuster, el 1971, s'interessava per la producció historiogràfica de Beuter i publicava una breu "Nota preliminar" que encapçalava una edició facsímil de la *Primera part de la Història de València* del prevere valencià del segle XVI.¹ Una dècada més tard, Fuster, com a director de la "Biblioteca d'autors valencians" de la Diputació de València, donava entrada en l'esmentada col·lecció a una digna edició amb grafies normalitzades, a cura d'Enric Iborra.² Finalment, el mateix Fuster, uns vint anys després de la seua edició facsimilar, en una conversa amical, ens encomanava l'interés per Beuter i ens suggeria la conveniència de portar endavant l'edició crítica de *tota* l'obra historiogràfica d'aquell prevere i mestre en Sacra Teologia. Això volia dir comparar la *Primera part* amb la traducció

¹ Vegeu BEUTER, P.A.: *Primera part de la Història de València (València, 1538)*. Edició facsímil amb una "Nota preliminar" de Joan Fuster, València, 1971.

² Vegeu BEUTER, P.A.: *Crònica*. Introducció i edició d'Enric Iborra, València, 1982.

castellana enllestida pel mateix Beuter, publicar també la *Segunda parte* -que no s'havia reeditat des de 1604- i completar això amb les anotacions escaients i un estudi que pogués aportar noves dades sobre la vida i la trajectòria intel·lectual d'aquell valencià "humanista" i suspecte d'alguna mena d'"erasmisme". Certament, una empresa ambiciosa en la que ens trobem immersos i que encara no hem acabat. Una primera mostra d'aquest interès nostre és l'edició facsímil que publicà el 1995 el Consell Valencià de Cultura, amb la qual la comunitat d'erudits, historiadors i filòlegs ha disposat d'un bell facsímil per tal de llegir l'obra del nostre valencià un tant oblidat, i sense la necessitat de visitar les biblioteques especialitzades. Sobretot pel que fa a la *Segunda parte*, ara com ara prou desconeguda. I això, pensem, que ja és meritori -per a la institució, és clar.³ Per altra banda, en aquesta introducció nostra hom podrà trobar una síntesi del que es coneixia fins ara i alguna aportació nova, tot i que volem destacar, de bell principi, que la investigació sobre Beuter, sobre el prevere, sobre el professor universitari, sobre l'historiador i l'humanista, encara està per fer.⁴ I açò es veu acompanyat, ara, per la primera edició filològica que es realitza de l'obra valenciana del nostre historiador del XVI, a l'espera d'una definitiva edició crítica.

Però la investigació sobre Beuter i la seua obra, com déiem, encara no s'ha acabat. Perquè sense cap dubte caldrà una recerca sistemàtica als fons de l'Arxiu de la Catedral de València, per exemple, per veure quins testimonis han restat de qui fou beneficiat d'aquella institució.⁵ O, igualment, serà necessària la búsqueda pacient als protocols notariais de Pere Joan⁶ -on es troben el testament de Beuter, l'inventari dels seus béns i la subhasta dels mateixos-, els quals podran aportar noves dades sobre la vida quotidiana del mossén i,

³ Vegeu BEUTER, P.A.: *Cròniques de València*, amb una Introducció de V.J. Escartí, València, 1995.

⁴ FUSTER, J.: "Nota...", se'n queixava d'això mateix, en els següents termes: "La seua figura [la de Beuter], com tantes altres d'intel·lectuals valencians del XVI -humanistes, teòlegs, filòsofs-, encara espera una investigació proporcionada a l'indiscutible interès, relatiu potser, però segur, de l'obra que realitzà i del significat ideològic que li puguem atribuir".

⁵ En el moment de la seua mort, Beuter posseïa el benifet de Santa Margarida a la Séu de València. A més, gràcies al seu testament, ara sabem que anteriorment havia estat beneficiat a la parròquia de Sant Martí, amb el benifet de Sant Miquel, Sant Jeroni i Sant Onofre, i a la de Santa Caterina, amb el de Sant Esteve i Santa Clara (vegeu més avall l'*Apèndix*: a aquesta *Introducció*, on publiquem per primera vegada de manera íntegra el testament de Pere Antoni Beuter).

⁶ Vegeu ANDRÉS ROBRES, F. *et al.*: *Inventario de fondos notariales del Real Colegio Seminario de Corpus Christi de Valencia*, València, 1990; i més avall, les referències concretes que n'oferim.

potser, sobre la seua activitat intel·lectual. I encara, caldrà treballar en altres arxius valencians -de la ciutat i del regne-, on també podrem trobar noves informacions. Però, sobretot, la recerca haurà d'orientar-se a conèixer la formació intel·lectual d'aquest home: a través dels seus escrits podrem aproximar-nos-hi; però també a partir de les fonts que va emprar o a partir dels llibres que va posseir; o encara, des dels contactes que va poder establir, a Roma o a la mateixa València.

Aquestes recerques, a més, aprofitaran per resoldre alguns dels interrogants que planen sobre la producció escrita de Beuter, com ara si va arribar a publicar una *Segona part* de la seua *Història de València* en la llengua del país⁷ o si arribà a escriure la *Tercera part* que tenia promesa.⁸ Aquestes qüestions i encara d'altres, caldrà contestar-les tant com es puga.

I, sobretot, perquè la producció historiogràfica de Pere Antoni Beuter és un testimoni important de la manera de concebre el món i la història en el segle XVI: més encara, és un testimoni de la nova manera de fer Història.⁹ I no ens ha d'importar massa, a la fi, si mestre Beuter fou un prevere crèdul que acceptà textos que altres rebutjaren després, en veure que eren falsificacions palmàries i d'intencions més que dubtoses. En el fons, aquells textos eren fruit també d'una època: demostraven una intencionalitat concreta, servien uns poders específics, tenien la seua funció dins la maquinària de la monarquia hispànica única que per aquells anys començava a consolidar-se i a expandir-se de manera inusitada. Beuter, si se'ls va creure o si, fins i tot, els va utilitzar, no va fer res de nou: fou, simplement, un home del seu temps. Demostrava d'aquesta forma que a través del seu treball intel·lectual podia influir sobre la construcció de la imatge històrica de la ciutat, del seu territori i, per extensió i ben lògicament, dels estats unitaris que anaven prefigurant-se teòricament i pràctica en aquell segle. Quelcom ben car als humanistes historiògrafs.

⁷ Així ho afirmava MÉRIMÉE, H.: *El arte dramático en Valencia*, 2 vols., València, 1985, vol. II, p. 394 [la primera ed. francesa és de Tolosa, 1913], tot fent una interpretació errònia d'un document del *Manual de Consells* de la ciutat de València, com ja va deixar entreveure FUSTER, J.: *op. cit.*

⁸ No fa massa anys, encara, hom afirmava l'existència no només d'aquesta darrera *Tercera part* suara esmentada, sinó àdhuc d'una *Quarta part* també publicada i de tres més, fins a la xifra de set (!) (Ho tractem més avall. Podeu comprovar-ho, però, a VIDAL Y LÓPEZ, M.: "Pedro Antonio Beuter y su *Crónica general de toda España*", *Saitabi*, tom IX (1952-1953), pp. 47-53).

⁹ Sobre la relació dels homes del segle XVI i, més generalment, dels humanistes, amb la Història, vegeu-ne la síntesi que ofereix CARBONELL, CH.-O.: *La historiografía*, Mèxic, 1986, pp. 69-83.

1. *Pere Antoni Beuter: un home i un temps.*

Amb tota seguretat, l'origen dels Beuter valencians cal buscar-lo en alguna família de mercaders eslaus o germànics que, atrets per les possibilitats que oferia la capital del regne de València, s'hi instal·laren en un moment indeterminat del segle XV.¹⁰ Més tard, entre el 1490 i el 1495 degué nàixer Pere Antoni,¹¹ el qual encara va arribar a conèixer alguns dels millors anys d'aquella urbs puixant i orgullosa. Va viure, igualment, el somni d'Itàlia -el Nàpols del Magnànim encara era fresc i la Roma dels Borja era una realitat que ell mateix va temptar- i acabà per formar part del cercle de la noblesa i l'oligarquia que havia eixit vencedora d'una revolta de menestrals com fou la de les Germanies. Beuter es dedicà a la carrera eclesiàstica i se'ns mostra desitjós de pujar en l'escalafó social, si hem de fer cas del seu viatge a Itàlia, on aconseguí càrrecs per designació pontifícia,¹² o de les dedicatòries dels seus llibres als arquebisbes de València.¹³ Va estar vinculat, segurament, a la cort virregnal en un grau que no podem precisar o, si més no, era conegut pels virreis.¹⁴ Des del 1530 fou predicador de la ciutat -un càrrec certament destacat- i ja des del 1522, de

¹⁰ Vegeu BATLLORI, M.: "Pere-Lluís Beuther, teòleg valencià a Portugal", dins *Catalunya a l'Època Moderna*, Barcelona, 1971, pp. 281-283 [la primera ed. d'aquest treball és del 1967].

¹¹ Sobre la vida i la producció bibliogràfica de Pere Antoni Beuter hi ha aportacions des d'antuvi. Les més fonamentals són les que passe a enumerar tot seguit i a les quals remet el lector encuriós: RODRÍGUEZ, J.: *Biblioteca valentina*, València, Josep Tomàs Lucas, 1747, pp. 271-173 [n'hi ha ed. facs. València, 1980]; XIMENO, V.: *Escritores del reyno de Valencia*, 2 vols., València, Josep Esteve Dolç, 1747-1749, vol. I, pp. 103-105 [n'hi ha ed. facs. València, 1980]; CASTAÑEDA Y ALCOVER, V.: *Los cronistas valencianos*, Madrid, 1920, esp. pp. 19-24; ídem: "Pedro Antonio Beuter", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, núm. 100 (1932), pp. 151-162, on segueix allò dit en el treball anterior; RIBELLES COMÍN, J.: *Bibliografía de la lengua valenciana*, tom 2, Madrid, 1929, pp. 119-135; i els treballs citats anteriorment de M. BATLLORI, J. FUSTER, i E. IBORRA. D'aquest darrer autor encara, vegeu IBORRA, E.: "*Primera part de la història de València*" de Pere Antoni Beuter: introducció crítica i estudi lingüístic, tesi de llicenciatura, Universitat de València, 1983.

¹² Segons XIMENO, V.: *op. cit.*, p. 103, "honróle el Sumo Pontífice con los empleos de protonotario y predicador apostólico".

¹³ Vegeu XIMENO, V.: *op. cit.*, pp. 103-104.

¹⁴ Així ho fa pensar la informació recollida al *Llibre de memòries de la ciutat de València*, en una nota que transcrivim més avall, en aquest mateix apartat, i la que recull fra Francesc Diago, als seus *Apuntamientos*, el qual, en parlar del sermó que féu Beuter el 1538 sobre la conquesta de València, també afirma que "assistió el duque de Calabria y toda la nobleza y cavallería" (vegeu IBORRA, E.: "*Primera part...*", p. 12).

manera irregular però, el trobem documentat com a professor de l'Estudi General, on va ocupar diverses càtedres.¹⁵ Es ben probable, encara, que, com sembla demostrar la seua relació amb el preceptor de Felip II, Juan de Zúñiga -casat, per cert, amb Estefania de Requesens, filla de la noble dona valenciana Hipòlita de Liorí-,¹⁶ un home amb la trajectòria social i cultural de Beuter, tingués algunes aspiracions a la cort d'Espanya.¹⁷

Pere Antoni Beuter, fou un home il·lustrat del seu temps i s'afanyà, com no podia ser altrament, a donar llustre a la societat en què es movia. Més encara, des de la trona o des de les pàgines dels seus llibres historiogràfics, Beuter volgué col·laborar a enaltir la imatge del seu país; del país recentment adquirit per la seua família. I es va valer de la Història, per tal de fer-ho. Era un mitjà còmode i que podia deixar ben cofois els seus coterranis.

En efecte, trobem que Beuter va iniciar la seua trajectòria intel·lectual dedicat l'estudi de la Teologia, com a catedràtic de "Súmula per via de reals" a l'Estudi General de València.¹⁸ L'estudi d'aquella disciplina i de la Bíblia -que ara desperta poques passions-, era llavors d'allò més compromés. I Beuter, un home que pretenia estar al dia, arribà a conèixer Erasme i va arribar a "erasmitzar", com en diu Fuster.¹⁹ En són testimoni, a més de les

¹⁵ Vegeu, sobretot, CASTAÑEDA Y ALCOVER, V.: *Los cronistas...*, pp. 19-22 i ídem: "Pedro Antonio...". Sobre la càtedra d'Hebreu que li atribuïren RODRÍGUEZ, J.: *op. cit.*, p. 371 i XIMENO, V.: *op. cit.*, p. 103 i que li arrabassà CASTAÑEDA Y ALCOVER, V.: *Los cronistas...*, p. 22, vegeu més avall les nostres aportacions.

¹⁶ Vegeu CAHNER, M.: *Epistolari del Renaixement*, 2 vols., València, 1978, vol. II, p. 62-63, on s'edita una carta d'Estefania de Requesens, del 1535, en la qual s'esmenta "mestre Pere Antoni". El mateix Cahner va sospitar que es tractava del nostre historiador. IBORRA, E.: *Primera part...*, p. 13, ha posat de relleu que la relació entre el matrimoni Zúñiga-Requesens i Beuter, era un fet, com es desprén de l'espístola que encapçala el *Sumario del libro de las Ceremonias de la missa*, de Beuter, publicat a València el 1544: "Y porque todos los clérigos no son tan latinos como sería menester, a ruego de algunos acordé de hazer un sumario de todo lo esencial en lengua castellana, que quiçá podrá hazer más fruto. Y acabándolo de hazer a coyuntura que la illustre condessa de Palamós [Hipòlita de Liorí], mi especial señora, cuyo soy antiguo servidor, había de ir a la corte, me ha parecido por su medio favorescerme del nombre de vuestra illustre señoría [Juan de Zúñiga] con el qual este tratado tenga autoridad y yo más osadía de sacalle a la luz". Tenint en compte els anys transcorreguts entre la data de la lletra a la comtesa de Palamós i la de la publicació del *Sumario*, cal suposar que la relació fou duradora i satisfactòria per a ambdues parts.

¹⁷ El favor d'algun membre de la noblesa amb influència a la cort dels Àustries, era necessari, si es volia prosperar amb càrrecs o privilegis. Podeu comprovar-ho en un coetani de Beuter, el valencià Bernat Guillem Català de Valeriola, el qual ens deixà testimoni de les maniobres que en féu, al seu dietari (Vegeu CATALÀ DE VALERIOLA, B.: *Autobiografía y justas poéticas*, precedidas de un prólogo por Salvador Carreres Zacarés y de una introducción del Barón de San Petrillo, València, 1929, pp. 74-75, per exemple).

¹⁸ Vegeu CASTAÑEDA Y ALCOVER, V.: *Los cronistas...*, p. 20.

¹⁹ Vegeu FUSTER, J.: "Nota...". Sobre l'erasmisme a València, vegeu FUSTER, J.: *Heretgies, revoltes i sermons*, Barcelona, 1968.

indicacions que fa a la seua *Crònica*,²⁰ els llibres del Rotterdamés que posseïa a casa seua a l'hora de la mort.²¹ Però aquella afecció "erasmista" -i lleugera- degué influir molt poc en la consideració que els jurats de València mostraven per Beuter. Fins i tot, malgrat que la doctrina erasmista perdé pes davant el cèsar Carles a partir de la condemna que en féu la Inquisició, el 1537, Beuter continuà gaudint del favor dels oligarques de la ciutat: havia rebut honors i càrrecs i seria l'encarregat de sermonar en la festa del Centenar de la Conquesta (1538), com segurament ho havia fet altres anys. També gaudiria, encara, d'ajudes econòmiques per tal de publicar llibres seus. De fet, sembla que a causa d'haver de parlar en aquell sermó commemoratiu -ara com ara il·localitzat-²² sobre la conquesta de la ciutat per les hosts dels catalans i dels aragonesos que comandava el rei Jaume I, Beuter s'aproximà a una disciplina com la Història. Així ens ho confessa a l'"Epístola" que encapçala la *Primera part* de la seua *Història de València*:

"Haurà huyt anys, magnífichs y nobles senyors, que los jurats que llavons eren predecessors de vostres

magnificències, volent-se servir de mi, me injungiren lo càrrech de les predicacions que per la noble y coronada ciutat de València se costumen fer en diverses festivitats que solemniza, axí en la sglésia cathedral com en la sala y casa real de la ciutat; entre les quals està la de la conquesta de la terra, que és la de sant Dionís (...). En esta solemnitat de sant Dionís, per a mostrar la cordial alegria que de tal gràcia deuen fer a Déu, donador d'ella, tots los habitants d'esta terra, se convoquen totes maneres de instruments de música, perquè segons diu lo Psalmiste: "*Omnis spiritus laudet Dominum*", y segons lo Apòstol: "*Omnis lingua confiteatur quia dominus Jesus in gloria est Dei patris*". I de allí ns alcança les gràcies y les nos dóna. Trau-se la bandera real de les venturoses y celestials insígnies de Aragó, les quatre barres de sanc en lo camper de or, y la creu blanca en los fullatges blaus, ab la devisa del Rat Penat, que mostra lo valer del regne, encara que no sia tan gran lo poder. Y ab alegra processó que va a la sglésia de Sant Georgi y torna a la Seu, fa's lo sermó de la conquesta. Per

²⁰ Els llocs en què Beuter segueix Erasme o el cita, trobem que ja han estat suficientment destacats per FUSTER, J.: "Nota..."; IBORRA, E.: "Introducció", pp. 10-16 i ídem: "Primera part...", pp. 22-32, amb què ens estalviem de repetir-ho ací. De més a més, ens poden aprofitar, com a conclusió, les següents paraules d'IBORRA, E.: "Introducció", p. 15: "Fa la impressió que Beuter no degué passar-se mai d'una mesura prudent en el seguiment de les doctrines d'Erasme".

²¹ Vegeu, més avall, els paràgrafs que dediquem a aquesta qüestió.

²² Agraïm aquesta informació al doctor Antoni Ferrando, que ha treballat sobre els textos de les celebracions centenàries de la conquesta de València.

a est sermó, havent-me yo de amprar del libre hon està escrita, trobí'l en alguns passos que demanava més plena informació y en altres benigna intel·ligència. Praticant d'esta

matèria ab los sobredits senyors de jurats de aquell any y mostrant-los los passos que m'havien portat en tal pensament, encaridament me acomanaren que per lo que devia a la pàtria, me desocupàs algunes estones per a cercar la certenitat de açò y lo més que a tal lectura estaria bé, y fent-ne una compilació, la'ls donàs perquè soplís les scriptures antigues que.s perderen en cremar-se la sala y archiu en l'any

MCCCCXXIII. Yo, perquè sé quant és gran la obligació que.s té a l'amor de la pàtria, inseguint los seus prechs que per a mi tenien força de manament, posí'm a desoterrar scriptures velles, y ab esta diligència me só encontrat ab tantes coses dignes de ser sabudes que.m par faria gran peccat en retenir-les-me per a mi a soles, sens comunicar-les als desijosos de saber antiquitats. Per ço en estos huyt anys passats, a estonades desocupades, he compilat lo present tractat que és un sumari repartit en tres parts: la primera tracta del que s'és pogut saber que en esta terra se seguí des del diluvi fins a la conquesta del rey en Jaume; la segona tracta de la conquesta de la ciutat y del regne; la tercera, de les contingències que des de la conquesta fins a nostres dies se són seguides".²³

Una anotació coetània, al conegut *Llibre de memòries de la ciutat de València*, ens confirma el que explicava Beuter, i hem de suposar que el nostre historiador féu una breu síntesi del seu llibre a l'hora de sermonar:

"A 9 del mes de octubre y dia de sent Dionís, fon complit lo tercer centenar que la ciutat de València fon conquistada de moros per lo gloriós senyor rey en Jaume de bona memòria, en lo qual dia fon dita missa bisbal en la Seu de la present ciutat per lo reverendíssim senyor bisbe de gràcia, mossén Francés Estanyà. E predicà lo reverent mestre Pere Antoni Beuter, mestre en Sacra Teologia. En lo dit sermó dix los que primer poblaren la insigne ciutat de València y après dix tota la història de la conquesta de València; en la qual missa y sermó fon convidat lo excel·lentíssimo senyor don Ferrando de Aragó, duch de Calàbria, lochtinent y capità general en la present ciutat y regne de València y molts nobles y cavallers. E fonch

²³ BEUTER, P.A.: *Primera part de la història de València, que tracta de les antiquitats d'Espanya y fundació de València, ab tot lo discurs fins al temps que lo ínclit rey don Jaume Primer la conquistà*, València, Joan Mei, 1538, fol. I v.

portada a la Seu la bandera de València, des de la casa de la ciutat, per lo justícia criminal, y era mossén Miquel Guillem Pelegrí Cathalà, generós, acompanyada dels magnífichs jurats mossén Pedro Exarch, generós, en Agustí Juan Albert, ciutadà, jurats en cap, mossén Gaspar Antist, cavaller, en Thomàs Roig, en Jeroni Collar, en Damià Ferrer, ciutadans, jurats en lo present any de la ciutat de València, vestits ab gramalles de vellut carmesí forrades de setí morat, les quals gramalles foren fetes en loch de les que se havien de fer per a la festa de Tots Sants. E la dita bandera així mateix fon acompanyada per lo justícia civil de la present ciutat e per molts ciutadans de aquella e per lo racional y síndichs e per molta altra gent notable. E acabada la missa e sermó, fon tornada la bandera per los damunts dits a la casa de la ciutat".²⁴

Però Beuter, que havia predicat sobre "los que primer poblaren la insigne ciutat de València" i recontà "tota la història de la conquesta de València", com hem vist, només s'hi dedicà "marginalment" a la historiografia; quasi per atzar, si fem cas de les seues paraules citades més amunt. La seua activitat bàsica hauríem de buscar-la en la docència universitària, en l'estudi de la Bíblia i en la redacció de volums sobre litúrgia i teologia i d'altres temes vinculats als afers eclesiàstics. Els bibliògrafs antics ja en conegueren aquests llibres i les nostres biblioteques hodiernes en conserven exemplars. Tenen un interès molt limitat, ara, per a nosaltres, però no hi ha dubte que és en aquells llibres on les futures investigacions podran perfilar millor les línies del pensament beuterià.²⁵ La història, com ja hem vist, només tenia un interès secundari, n'era una "digressió":

"Encara que la mia professió me obligue a ocupar les hores del meu estudi en les matèries de la Sagrada Theologia, per a aprofitar en la santa sgléya de de Déu y esmerçar lo talent que tinch acompanyat en lo guany spiritual de les ànimes, no serà cosa stranya del que s'espera de un ecclesiàstich haver fet algun disgrés de aquells studis per a regirar los llibres vells y scriptures de memòries antigues y traure a

²⁴ Vegeu *Libre de memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de València (1308-1644)*, ab una introducció i notes per Salvador Carreres Zacarés, 2 vols., València, 1930-1935, vol. II, pp. 837-838.

²⁵ Vegeu-ne el llistat a XIMENO, V.: *op. cit.*, pp. 104-105, i pel que fa a les diverses edicions de les seues obres historiogràfiques, vegeu RIBELLES COMÍN, J.: *op. cit.*, pp. 119-135.

llum lo que.s seguí en los temps passats en estes nostres partides".²⁶ Beuter, però, hi incidí, encara, després, i en féu algun "disgrés" més. Redactà una segona part de la *Història de València*, que la publicà ja en castellà,²⁷ probablement impulsat per l'èxit de la traducció en aquella mateixa llengua de la *Primera part*,²⁸ a la qual havia afegit "tanto (...) que se reputa por obra distinta", com escriu Vicent Ximeno.²⁹ Si arribà a enllestir-ne una *Tervera*, com el mateix autor indica en diversos llocs, ja no ho sabem. Ara bé, en qualsevol cas, la producció historiogràfica degué procurar-li un cert renom i el fet de canviar de llengua ràpidament no faria més que corroborar-ho. Beuter, en fer-ho, s'apropava als cercles de poder, i ho feia en la llengua que els era més natural.³⁰ Tanmateix, el sentiment de deserció lingüística encara pesava i l'excusa, per escrit i per tal de justificar-se davant els seus compatriotes -ni que fos com un simple exercici retòric- no podia faltar. Així doncs, en publicar, traduïda, la *Primera parte*, Beuter escriu:

"Imprimióse, pues, en lengua valenciana, como yo la compuse, y pienso que hizo algún provecho en nuestra tierra. Y según que de algún curioso fue recogido en Aragón y Castilla, pareció que con alguna poca de mejoría se podría embiar por toda España a dar lengua, como de camino, en las más ciudades d'ella, de muchas antigüedades que allí acontecieron en tiempo de romanos y antes y después d'ellos. Para lo qual era necesario proveerle la lengua castellana con que fuesse entendida

²⁶ BEUTER, P.A.: *Primera part...*, f. II.

²⁷ BEUTER, P.A.: *Segunda parte de la Corónica general de España y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia, donde se tratan las cobranças d'estas tierras de poder de moros por los ínchytos reyes de Aragón y condes de Barcelona. Y pónese en particular la conquista de la ciudad y reyno de Valencia y Murcia, con las ysias Mallorca, Menorca, Eriça y las otras*, València, Joan Mei, 1551.

²⁸ BEUTER, P.A.: *Primera parte de la Corónica general de toda España y especialmente del reyno de Valencia, donde se tratan los estraños acaescimientos que del diluvio de Noé hasta los tiempos del rey don Jayme de Aragón, que ganó Valencia, en España se siguieron, con las fundaciones de las ciudades más principales d'ella y las guerras cruels y mutaciones de señoríos que ha huvido*, València, Joan Mei, 1546.

²⁹ XIMENO, V.: *op. cit.*, p. 104.

³⁰ Sobre la situació sòcio-lingüística a la València del XVI, vegeu FUSTER, J.: *La Decadència al País Valencià*, Barcelona, 1985 [primera ed. Barcelona, 1976]; ídem: "Decadència i castellanització", *Caplletra*, núm. 1 (1986), pp. 29-36; i ídem: *Llibres i problemes del Renaixement*, Barcelona/València, 1989, on recull diversos treballs publicats anteriorment. Una panoràmica més general a NADAL, J.M.: "Problemes lingüístics en els segles XVI i XVII", dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). Història de la llengua*, vol. VIII, València, 1989, pp. 53-64. Vegeu també, pel que fa a alguns aspectes concrets, FERRANDO, A.-ESCARTÍ, V.J.: "Impremta i vida literària a València en el pas del segle XV al XVI", *Gutenberg Jahrbuch*, 67 (1992), pp. 100-113.

en los lugares do no entendían la valenciana".³¹

Era l'excusa fàcil de la "universalitat" de la llengua veïna. Però Beuter hi anava més lluny: traduir el seu text en castellà tenia, a més, una claríssima intencionalitat política, d'acord amb la idea de la monarquia única que anava imposant-se a la major part de les terres hispàniques:

"En tiempo de los godos se hablava quasi en toda España una sola lengua que havían introduzido los romanos, y los godos se hizieron a ella, dexando la propia suya bárbara que sacaron de su tierra. Venidos los moros, quedó la lengua española en Aragón y Asturias, do salieron la lengua aragonesa y castellana, al principio en muy pocas cosas discrepantes y con el discurso del tiempo, agora en nuestros días, tenidas por lenguas diferentes, aunque salidas de una misma rayz. Pues como el tiempo ha traydo la diversidad de tantos reynos como en España se partieron, por la venida de los moros, en un general y solo señorío -excepto Portugal-, parece que el mismo tiempo requiere que sea en todos una común lengua, como solía en la monarchía primera de España, en tiempo de los godos. Luego no es razón que a nadie parezca mal que siendo yo valenciano natural y escribiendo de Valencia, a los regidores d'ella escriba en castellano, lengua estraña para Valencia, por el respeto commún y divulgación mayor en toda España de las gracias que Dios ha concedido a este reyno, que no se haze a la lengua valenciana perjuzio en ello, ni pierde por ello el ser habla pulida, dulce y muy linda, que con brevedad moderada exprime los secretos y profundos conceptos del alma y despierta el ingenio a vivos primores, de donde le resulta un muy esclarecido lustre".³²

Els arguments que fa servir Beuter, acompanyats d'un elogi a la llengua nacional que, paradoxalment, deixava d'emprar-se, es repetiran al llarg dels segles i formaran l'extensa col·lecció de les conegudes "apologies de la llengua".³³

Però convé destacar que l'actitud de Beuter, a mitjan segle XVI i a València, no era

³¹ BEUTER, P.A.: *Primera parte...*, f. 2 r. [cite per l'edició de València, Joan Mei, 1563].

³² *Ibidem*.

³³ Vegeu PITARCH, V.: *Defensa de l'idioma*, València, 1972, on se n'editen un bon grapat de les valencianes.

un fet aïllat. Un altre historiador regnícola, membre de la noblesa i tot, la va repetir, malgrat que no arribà ni tan solament a publicar res en la llengua del país. Martí de Vicianà, encara que havia redactat la seua obra en la nostra llengua, la donà a les premses ja traduïda.³⁴ Era un signe dels temps, com un altre qualsevol. El castellà i el llatí s'imposaven a poc a poc en la producció erudita -i en el mercat editorial. I els nostres autors, Beuter, Vicianà i els altres, també en això volien ser uns homes "moderns", uns homes del seu temps.

Pere Antoni Beuter, beneficiat de la Seu, professor de l'Estudi General, predicador de la ciutat i redactor d'obres de teologia i d'història, morí el 5 de desembre de 1554, com sabem a partir de la data de la publicació del seu testament.³⁵ Deixava un fill il·legítim, Pere Lluís, de mare ignota i que entraria a formar part, pocs mesos després, de la Companyia de Jesús -potser per alguna indicació del pare, que coneixia les obres del duc jesuïta i sant de Gandia.³⁶ Amb els anys, Pere Lluís destacaria, a Évora, com a filòsof seguidor del molinisme.³⁷ Però Pere Antoni Beuter deixava també una fortuna modesta, una casa i un hort "situada e situat en lo Camí de Benimaçlet, fora los murs de la ciutat de València"³⁸ i una biblioteca ben nodrida, a més d'alguns exemplars de llibres seus que no s'havien venut, encara.³⁹ Tot això era la seua herència immediata. A nosaltres ens en llegava una altra, com a intel·lectual i com a cronista del nostre país.

³⁴ La justificació del canvi idiomàtic fet per Vicianà es pot trobar a VICIANA, M. de: *Alabanzas de las lenguas hebrea, griega, latina, castellana y valenciana*, València, 1877, p. 18 [hi ha ed. facs., València, 1979]. Vegeu, encara, VICIANA, M. de: *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*. Estudio preliminar por Sebastián García Martínez, 5 vols., València, 1972-1983, vol. I, pp. 57-61.

³⁵ Vegeu, més avall, l'*Apèndix*.

³⁶ A l'inventari dels llibres de Beuter es pot llegir: "ítem, altre libre ab cubertes de pregamí, intitulat Seys tratados del duque de Gandía".

³⁷ Vegeu BATLLORI, M.: *op. cit.* En aquest treball es publicaren per primera vegada els fragments del testament de Pere Antoni Beuter que feien referència al seu fill, a partir d'una còpia posterior conservada a l'Archivum Romanum Societatis Iesu (pp. 294-296).

³⁸ Vegeu, més avall, l'*Apèndix*.

³⁹ Sobre aquests volums de Beuter, vegeu BERGER, Ph.: *Libro y lectura en la Valencia del Renacimiento*, 2 vols., València, 1987, vol. II, pp. 422-424 i 441-443.

2. Biblioteca i cultura.

L'anàlisi dels inventaris *post-mortem* ha esdevingut una eina útil per tal de conèixer les biblioteques del passat i el cas valencià ha estat especialment treballat des de fa alguns anys, sobretot pel que fa als segles XV i XVI.⁴⁰ L'inventari dels béns de Pere Antoni Beuter s'elaborà uns dies després de la seua mort i a nosaltres, ara, ens interessa per les notícies que ens ofereix sobre la seua formació intel·lectual, ja que es contenen, de manera prou detallada, els títols de les obres que integraven la seua biblioteca.⁴¹ Aquesta, amb més de tres-cents títols diferents, se situa entre les més grans de la seua època, si tenim en compte el que hom coneix. En efecte, Philippe Berger afirma que després dels anys trenta del XVI, les biblioteques dels membres del clergat valencià solen estar integrades per uns cinquanta exemplars, dalt o baix,⁴² amb la qual cosa es comprén fàcilment la importància de la biblioteca del nostre historiador.

Una biblioteca així, a més de donar-nos indicis sobre la passió pels llibres que segurament va acompanyar Beuter tota la seua vida, ens serà molt útil per conèixer quins eren els seus gustos i preferències, però de manera especialíssima perquè revelarà els seus interessos específics: els d'un professional de la Teologia, en primer lloc, i els d'un home afecte a la historiografia, en segon. La biblioteca de Beuter, doncs, és el reflex de la seua cultura, de la seua formació -amb tantes reserves com calga-⁴³ i malgrat que sense cap dubte Beuter pogué tenir accés a altres lectures amb facilitat.

⁴⁰ Vegeu BERGER, Ph.: *op. cit.*, i GIMENO BLAY, F.M.-TRENCHS ODENA, J.: "Libro y bibliotecas en la Corona de Aragón", dins *El libro antiguo español. Actas del segundo Congreso Internacional*, Madrid, 1993, pp. 207-239. En tots dos casos s'hi inclou una bibliografia abundosa.

⁴¹ Aquest inventari es conserva a la secció de *Protocolos* de l'Arxiu del Reial Col·legi Seminari de Corpus Christi de València (ARCSCCV), Protocol de Pere Joan, sig. 19.715, s.d. 17-XII-1554 i 4-I-1555. La seua localització la deguem a BERGER, Ph.: *op. cit.*, vol. II, pp. 422-424, el qual només hi dóna notícies, però, dels exemplars de llibres escrits per Beuter que encara hi havia a casa seua en aquella hora, com ja hem comentat, i afirma que "más adelante publicaré la totalidad de su biblioteca". Fins que això arribe, ens en permés l'ús d'algunes dades que poden ser útils en aquest treball nostre. D'altra banda, volem assenyalar que la biblioteca de Beuter no es troba publicada a l'article citat de VIDAL Y LÓPEZ, M., tal com indiquen confusament GIMENO BLAY, F.-TRENCHS ODENA, J.: *op. cit.*, p. 234.

⁴² BERGER, Ph.: *op. cit.*, vol. I, p. 371.

⁴³ Vegeu CHEVALIER, M.: *Lectura y lectores en la España del siglo XVI y XVII*, Madrid, 1976, esp. pp. 31-64.

Bàsicament, la biblioteca beuteriana és una col·lecció de títols de temàtica religiosa (teologia, litúrgia, llibres bíblics...) i filosòfica,⁴⁴ on es detecten molts pocs volums estrictament "literaris", és a dir, del que actualment entendríem com a literatura d'entreteniment. De fet, d'aquests darrers només podríem destacar un "libre ab cubertes de pregamí intitulat Johan Bocasio",⁴⁵ al costat de la "Genealogie deorum gentilium per Johanem Bocacium", un "altre libre ab cubertes de pregamí intitulat Novellino de Mansucio Salernitano", segurament en italià, a l'igual que el "libre ab cubertes de cuyro intitulat Dante, poeta, en ytaliano". Cap rastre, per tant, de la literatura nacional que tants fruits destacats havia donat al llarg del segle anterior, la qual cosa no deixa de cridar l'atenció: la prosa de Beuter en la nostra llengua, fluïda i alleugerida dels excessos llatinitzants de Corella i els seus seguidors, quins textos degué tenir com a models?⁴⁶

L'altre gran interès de Beuter fou, després de la teologia i la filosofia, la lectura i l'estudi d'obres historiogràfiques. A aquesta matèria estan dedicats més d'una cinquantena de títols, entre els quals en trobem majoritàriament en llatí -i des dels clàssics de l'Antiguetat a obres medievals o dels humanistes italians més destacats-,⁴⁷ però al costat de textos en la

⁴⁴ Evitem donar-ne el llistat, ja que això equivaldria, pràcticament, a publicar la totalitat de l'inventari. No obstant, volem indicar que entre els llibres d'aquestes matèries de què disposà Beuter es troben algunes de les obres més conegudes del moment, tant dels clàssics com dels autors medievals o humanistes.

⁴⁵ Hem d'advertir que oferim els títols de les obres tal i com apareixen a l'inventari efectuat pel notari Pere Joan. D'altra banda, com que el protocol no presenta cap numeració als folis, no podem oferir cap indicació més per tal de fer-ne més fàcil una confrontació ulterior.

⁴⁶ Vegeu FUSTER, J.: "Prosa i lectura entre els valencians de la Decadència", dins *La Decadència...*, pp. 114-146. A més dels textos catalans que citem en aquest apartat, sabem que Beuter havia llegit en la nostra llengua -o consultat, si més no- una sèrie d'obres i de documents que ell mateix indica al llistat dels "Autores de quien se sacó lo que en estos libros va escrito", i que figura en la *Segunda parte...*, (f. 3 r.).

Encara, pel que fa al model de llengua usat per Beuter, vegeu IBORRA, E.: "*Primera part...*", pp. 42-194 i 217-226. També es pot veure alguna cosa a JUAN-MOMPÓ I ROVIRA, J.: "Breu ullada a la llengua del XVI: La *Història de València* de Pere Antoni Beuter", dins *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. III, Abadia de Montserrat, 1991, pp. 225-240.

⁴⁷ Pel que fa a aquest grup, assenyalem els següents títols: "Bellisari, Historia", "Coronica Euzebi episcopi", "Geografia Tholomei", "Josephi Judei Opera de Antiquitatibus", "Lutio Marineo Siculo De laudibus Hispanie", "Opera de Lucio Marineo Siculo, De las cosas memorabales d'Espanya", "Plinio De naturali hystoria", una "Summa de Geographia", una "Thopografia Rome", "Nicolas Leonicus, De varia historia", "Johannes Babtista Venetus, De cesaribus", "Pogii Florentini, Oratoris historiae", "Coronica Ferdinandi regis Boemie", "Opus Pauli Orosi historiografi", "Compendium Roberti super Francorum gestis", "Coronica Johannis Carrionis", "Coronica ducum Brabantie", i la "Historia de seditionibus Scicilie, ab cubertes de pregamí, intitulat Gesta romanorum", entre d'altres i al costat de la que més influí en la redacció de la *Primera part* de la seua *Història de València*: "Johannes Annius". El lector encuriós pot confrontar el

nostra llengua, en castellà i en italià.

Pel que fa a les obres en llatí, en remarquem la presència d'una: "un libre ab cubertes de pregamí intitulat Johannes Annius", ja que es tracta de l'obra del dominic i servidor del papa Borja Alexandre VI, Giovanni di Nanni -més conegut per Joan Annius o Annius de Viterbo- i intitulada *Comentaria super opera auctorum diversorum de antiquitatibus loquentium*, que es publicà el 1495 a Roma amb una dedicatòria als reis Ferran II d'Aragó i Isabel de Castella.⁴⁸ Beuter pogué conèixer l'obra a la nostra península o en el seu viatge a la península veïna: fos com fos, com que el dominic Annius exalçava València tot elevant-la inclús per damunt de Roma, això degué agradar al nostre Beuter, que va creure i citar com a autoritats les falsificacions que s'havia inventat el de Viterbo, els textos de Beroso i d'altres autors antics que foren considerats autèntics per Beuter i que alguns erudits i historiògrafs posteriors, assabentats del seu origen fraudulent, aprofitaren per invalidar part de l'obra del valencià.⁴⁹

Pel que fa a les obres en romanç, hi destacariem, en la llengua del país, la "Conquesta e privilegis de València",⁵⁰ la "Corònica d'Espanya, de Miquel Carbonell",⁵¹ un "Flos sanctorum, en romans",⁵² la "Istòria dels sancts corporals de Daroca", i la "Vida dels sants pares de l'Egipte". Tot i els títols amb què ens les ha transmesses el notari, creiem poc

l·listat que hem ofert -completat amb la resta de títols que anirem donant- amb el de fonts emprades per Beuter i que l'autor dóna a la seua *Segunda parte* (f. 3 r.). Les coincidències són ben reveladores, al nostre parer.

⁴⁸ Vegeu TATE, R.B.: *Ensayos sobre la historiografía peninsular del siglo XV*, Madrid, 1970, pp. 25-29. Vegeu, a més, algunes indicacions sobre la repercussió d'aquesta falsificació en els nostres autors a DURAN, E.: "Defensa de la pròpia tradició davant d'Itàlia al segle XVI", dins *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. III, Abadía de Montserrat, 1991, pp. 246-247.

⁴⁹ Les crítiques ja venien des d'antic. Vegeu, per exemple, XIMENO, V.: *op. cit.*, pp. 103-104.

⁵⁰ Deu tractar-se del conegut ALANYA, L.: *Aureum opus regaliū privilegiorum civitatis et regni Valentie cum historia cristianissimi regis Jacobi ipsius primi conquistatoris*, València, Dídac de Gumiel, 1515 [hi ha ed. facs. València, 1972, amb índexs a cura de M.D. Cabanes Pecourt].

⁵¹ Correspon a CARBONELL, P.M.: *Cròniques de Espanya fins ací no divulgades, que tracta dels nobles e invictíssims reys dels gots y gestes de aquells, y dels comtes de Barcelona e reys de Aragó, ab moltes cases dignes de perpètua memòria*, Barcelona, Carles Amorós, 1542.

⁵² Hi havia diverses edicions del *Flos sanctorum* en la nostra llengua (vegeu-ho a AGUILÓ Y FUSTER, M.: *Catálogo de obras en lengua catalana impresada desde 1474 hasta 1860*, Madrid, 1923 [hi ha ed. facs. Barcelona/Sueca, 1977]), però segurament es tractava del *Flos sanctorum novament stampat, corregit y ben examinat per lo reverent mossén Cathalunya, afegides certes vides que fins ací no eren*, València, Jordi Costilla, 1514.

probable que estiguessen en la nostra llengua la "Corònica del regne de Nàpols",⁵³ una "Primera y Segona part de la Vida de Plutarco", un volum intitulat "Vallo, De coses de guerra"⁵⁴ i un altre que portava per títol "Dècades Quinti Tito Livii".

En castellà, el volum de textos que hi trobem, és superior al que presenten els textos en la llengua del país: "Los quatro libros primeros de la Corónica d'Espanya de Florián d'Ocampo", unes "Corónicas de Aragón, de frare Gauberto", la "Corónica del Sit Roy Dies", la "Corónica lamada el Triumfo de los nueve más preciados de la Fama", la "Corónica del rey don Pedro Primero d'este nombre, rey de Castilla", la "Corónica del sancto rey don Fernando, tercer d'este nombre", las "Décadas de Tito Livio, en romance", "La guerra de Alemania, de don Luis Ávila" i el "Inquiridión de los tiempos, de frare Alonso Venero". En italià, finalment, només n'apareixen dos, de volums: uns "Comentarios de las cosas de los turcos, en italiano" i un altre, intitulat "De los hechos del duque de Borbón, en ytaliano".

Però la biblioteca beuteriana encara ens aporta noves dades, pel que fa a la personalitat del seu posseïdor. D'una banda, sobre la possibilitat del coneixement de la llengua hebrea i, d'altra, sobre el seu erasmisme. Al segle XVIII, Vicent Ximeno afirmava que Beuter havia estat catedràtic d'hebreu a la Universitat de València, segurament seguint la informació donada per Rodríguez, del segle anterior. Vicent Castañeda per contra, el 1920 ho negava, tot aportant el nom d'altres personatges que havien ocupat aquella càtedra.⁵⁵ Després d'haver llegit l'inventari dels llibres de Beuter, no ho podem resoldre, però sí que podem afirmar el fet, si més no, que Beuter hi tingué interès, en aquella llengua. Altrament no s'explicaria l'aparició d'una "Grammatica ebrea", unes "Introductiones artis gramatice ebrayce" i els "Ysagoge elemetodus in ebraicam linguam Sebastiani Munsterre" en la seua biblioteca. I al costat, encara, de les "Hebrayce instituciones sancti Spaginni". En qualsevol cas, segurament caldrà relacionar aquests volums amb l'obra "De feriis et diebus

⁵³ Deu tractar-se de la "Corónica de Nápoles de Pandolfo de Pesaro" que Beuter cita a la llista dels "autores de quien se sacó lo que en estos libros va escrito", ja esmentada més amunt (BEUTER, P.A.: *Segunda parte...*, f. 3 r.).

⁵⁴ També l'esmenta a la llista citada a la nota anterior, però en llatí: "Vallo, De re militari".

⁵⁵ Vegeu, més amunt, la nota 14.

festis judaeorum", de Beuter, que Rodríguez i Ximeno esmenten,⁵⁶ sense dubte a partir de les informacions del bibliògraf Nicolás Antonio, el qual afirma que existia manuscrita a la Biblioteca Ambrosiana de Milà.⁵⁷

Finalment, per veure la possible influència d'Erasme sobre el pensament de Beuter, a més d'allò que deixa entreveure el prevere valencià en els seus escrits,⁵⁸ hom haurà de tenir en comte, a partir d'ara, el fet que Beuter tenia a casa seua un "Inquiridion militis christiani Erasmi", unes "Adnotaciones Erasmi super Epistolas Pauli", unes "Adnotaciones Erasmi in Novum Testamenti" i les "Parafraasis Erasmi in Evangelium Luçe", "in Evangelium Mathei", in Evangelium Marci i "in Evangelium secundum Johannem". En general, obres d'exegesi bíblica, però també un dels escrits més importants del de Rotterdam.

Tot plegat, una biblioteca que ens demostra clarament les afeccions i els interessos de qui la va conformar: teologia, religió, la Bíblia, litúrgia,⁵⁹ pietat popular, filosofia, història, llengua llatina, castellana⁶⁰ i hebrea, retòrica,⁶¹ etc., i, fins i tot, algun llibre de caràcter molt més pràctic.⁶² Els clàssics llatins i alguns humanistes italians; obres d'Erasme -el pensament

⁵⁶ Vegeu RODRÍGUEZ, J.: *op. cit.*, p. 372 i XIMENO, V.: *op. cit.*, p. 104.

⁵⁷ Ara com ara no sabem si l'obra de Beuter a què es refereixen els bibliògrafs antics es conserva en un manuscrit amb obres del nostre autor i d'altres valencians que hi ha actualment a la Biblioteca Ambrosiana. Sobre aquest manuscrit la doctora Eul·làlia Duran ha tingut a bé de fer-me arribar, en lletra del 16 de juny de 1995, la següent informació que li agraeix ben sincerament i que tot seguit reproduïc: "A l'Ambrosiana de Milà hi ha, efectivament, mss. d'autors catalans que caldria veure. Un origen podria ser del segle XVI, quan Pere Galés comprava mss. i llibres per al seu protector Vincentio Pinelli. Els manuscrits seus constitueixen un dels fons de l'Ambrosiana [*Catalogo dei codici pinelliani dell'Ambrosiana*, Milà, 1933]. De Beuter crec que hi les seues obres religioses, segons *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 2 (1983), p. 549, núm. 944; i especialment núm. 4 (1985), p. 617. La signatura és Ms. E.60.Sup, segons Klaus Reinhardt: "Bibelkommentar spanischer Autoren des 16. und 17. jahrhunderts: Autoren B", *Revista Española de Teología*, 43 (1983), pp. 27-55. Sobre Beuter, pp. 42-46".

⁵⁸ Vegeu, més amunt, la nota 19.

⁵⁹ Hem trobat, entre altres, un "libre ab cubertes de cuyro vermell intitulat Missal"; "altre libre ab cubertes de cuyro negre intitulat Breviari valencià"; i "dos llibres ab cubertes de cuyro intitulat Diornal romà".

⁶⁰ Hi apareix una "Gramatica Anthonii Nebricensis".

⁶¹ Hi trobem una "Retòrica de Ciceró", per exemple.

⁶² No són estranys, aquests llibres de cuina o veterinària en les biblioteques de l'època. A la de Beuter, hem localitzat un "libre ab cubertes de pregamí intitulat De menescalía, en romans".

més modern del moment. Beuter era, sense dubte, un home que sentia curiositat per les lletres i pel món sencer. Per això, a les parets d'aquell seu estudi, hi havia, segurament com a complement de les seues lectures, "un paper intitulat Descriptio Totius Terre Sancte", al costat d'"un altre paper intitulat Tremuntana, Grego y Levante, Siroco".⁶³ Enigmàticament, també hi apareixen "tres papers en la paret: en lo hu lo Turch, en l'altre lo rey de França y en l'altre Barbarrosa", els tres majors enemics de la monarquia hispànica que ideològicament Beuter ajudava a bastir.

La biblioteca de Beuter, però, tenia igualment una part d'arxiu: documents de caràcter econòmic (sobretot, "carregaments de censals"), "moltes butles y lo doctorat del dit defunct e possessions de benifets", al costat de "molts albaranets y cedetes ligades ab fils". Tot, posteriorment, fou condemnat a la dispersió. Els llibres es varen vendre a l'encant, com es desprén dels documents que se'n feren, poc temps després de la finalització dels inventaris.⁶⁴ Els marmessors, segurament, volien assegurar-se bé el manteniment del fill il·legítim que havia deixat el prevere Beuter, i això era una forma vàlida.

3. *Algunes qüestions sobre la producció historiogràfica beuteriana.*

Beuter s'interessà, sobretot, pels *orígens* de València: en la *Primera part* va recollir tot el que pogué sobre els primers temps del nostre país, des de Noé -o millor dit, des de Túbal, el seu nét- fins al Cid. Aquell període era, per dir-ho d'alguna manera, la part *antiga* de la Història, tal i com ell la concebia. Una història que es construeix, a més, a partir del text que més convé: l'obra de Joan Ànnius, humanista clarament interessat a agradar el papa Borja i els reis Ferran i Isabel, com ja hem esmentat. Beuter connectava d'aquesta manera amb una tendència generalitzada dels historiògrafs humanistes: la de trobar els orígens i

⁶³ Encara, "en la cambra damunt lo segon estudi", podem trobar "un mapamundi de paper ab son bastiment de fusta, ab una cortina de lenç a les spatles".

⁶⁴ ARCSCCV, Protocols de Pere Joan, sig. 19.715.

defensar la tradició pròpia davant la primacia de Roma i la seua antiguetat,⁶⁵ una supremacia que en el pla ideològic podia interessar a l'Església però no a les diverses monarquies europees. L'època pre-romana, fantàsticament il·lustrada pel dominic de Viterbo, era continuada amb dades del període romà, més dades sobre el període dels gots i encara d'altres sobre la dominació musulmana i la del Cid. Beuter, després de fer aquest recorregut cronològic i tot completant-lo amb una descripció "geogràfica" de la ciutat i del regne -a la manera d'aquella feta per Eiximenis al segle XIV-,⁶⁶ construïa una imatge concreta de les terres valencianes, una imatge que ofería als seus compatriotes com a fruit de les seues investigacions i sota l'aparença d'una obra rigorosa i documentada. Després d'aventurar-se en els terrenys poc coneguts dels períodes més antics de la Història -on pocs s'atrevien a entrar-hi-,⁶⁷ Beuter havia bastit l'edifici de la mítica que necessitava la ciutat i el regne.

Però València -la societat de la València que Beuter habitava- no descendia directament de Túbal, de Roma ni del Cid, per molt nobles i decoratius que fossen aquells avantpassats geogràficament "vinculables". Beuter sabia perfectament que la València contemporània seua -i la nostra- tenia els seus orígens en el temps de la conquesta per part de les tropes de Jaume I: els catalans i els aragonesos, en repoblar aquelles terres i fundar i incorporar aquell nou regne de València a la Corona d'Aragó, creaven el país de Beuter. Per

⁶⁵ Sobre aquesta qüestió resulta molt il·lustrativa la lectura de DURAN, E.: *op. cit.*. Encara, cal tenir en compte com Beuter iguala València a la mateixa Roma: "Romo edificà la ciutat de Roma en Spanya, en la província Contestanea que après se dix, prop de la mar, a la ribera del riu Túria (...). Aquesta ciutat de Roma d'Espanya, venint en poder de romans fou nomenada València (...); los romans mudaren lo nom a esta ciutat dient-li València perquè no y hagués altra Roma en lo món sinó la sua, en quant ells porien (...). Y axí feren de totes les altres ciutats que.s dehien Roma en totes les terres que ells senyorejaven. Tenien emperò consideratió de retenir lo significat del primer nom en lo segon que ells li posaven; per què, segons dihuen Proaza y Venero, roma en lengua aramea vol dir València en lengua latina. Prenen açò estos doctors de Joan ànnio en la història dels reys d'Espanya" (vegeu BEUTER, P.A.: *Primera part...*, f. XXV v.).

⁶⁶ Les "propietats y excel·lències que notaren en esta terra los antichs y primers pobladors d'ella" vénen descrites al capítol IV de la *Primera part...* (ff. XV r.-XIX v.). En aquest passatge el mateix Beuter esmenta Eiximenis com a font i, en efecte, en molts punts el va seguir. Podeu confrontar la descripció del nostre historiador amb el "laus Valentiae" del franciscà gironí a EIXIMENIS, F.: *Regiment de la cosa pública*, a cura de Daniel de Molins de Reí, Barcelona, 1927, pp. 21-35.

⁶⁷ El cronista d'Aragó, Jerónimo Zurita (+ 1580), es negava a escriure sobre les èpoques més pretèrites de la Història, perquè "a los que emprenden escribir algunos principios de cosas muy olvidadas (...) es forzado que pasen como quien atraviesa un gran desierto, adonde corren peligro de perderse" (Vegeu ZURITA, G.: *Anales de la Corona de Aragón*. Anotados por A. Ubieto, M.D. Pérez y L. Ballester, 3 vols., València, 1967-1968, vol. I, p. 11).

això el nostre prevere dedicà el segon volum íntegrament a aquella constitució políticogeogràfica del país. Per això i perquè disposava d'un material molt més fiable, molt més directe i detallat: documents,⁶⁸ cròniques "oficials" de la casa reial d'Aragó⁶⁹ i d'altres, però, sobretot, el *Llibre dels feits* del rei en Jaume. Una obra que era ben coneguda i reverenciada pels valencians del XVI i que precisament en aquesta ciutat coneixeria la seua primera edició.⁷⁰ Beuter, que sense dubte ho sabia i que segurament sabia també que els seus possibles lectors estaven acostumats a llegir -o a escoltar, fins i tot des de la trona, com hem vist- la història de la conquesta del regne d'una determinada manera, només s'atreví a fer una paràfrasi -que ens ha arribat en castellà- de l'obra del rei Conquistador. I això pot veure's en molts passatges. Heus-ne ací, com a mostra, un dels més significatius:

<u>Text del <i>Llibre dels feits</i> de Jaume I</u>	<u>Text de la <i>Segunda parte...</i> de Beuter</u>
"E quan vench altre dia, a hora de vespres, enviam a dir al rey e a Raïç Abulhamalet, per tal que sabessen los crhistians que nostra era viéndolo los del campo faessen, que metessen nostra senyera en la torre que ara és del Temple. E els dixeren que.ls playa. E nós fom entre la rambla e.l reyal e la torra. E quan vim nostra senyera sus en la torre, decavalgam del caval e endreçam-nos ves horient e ploram de nostres uyls e besam la terra per la gran mercé que Déus nos havia feta." ⁷¹	"Al otro día, en saliendo el sol, cavalgó el rey passeándose por la vega, entre el Real y la torre del Albufat, y embió una bandera real a los moros, con mandado que la pusiessen en la torre de València, e que negun mal no.ls aquella puerta, porque entendiessen que València era ya suya y así no le hiziessen más mal. Los moros que guardavan el portal dixeron a Zaén el mandado que el rey les embiara y el dixo que luego lo hiziessen que así les complía. Pusieron pues la bandera en la torre de la puerta aquella de Alibufat, que era la más alta de toda la cerca, y viéronla de todo el campo y dieron todos por ello gracias a Dios. El rey, que fue el primero de los que la vieron en siendo ella assentada en su lugar, descavalgó del cavallo y buelto azia do nace el sol,

⁶⁸ A la seua *Primera part...*, en el "Pròleg" -que en realitat funciona com a pòrtic de l'obra sencera-, Beuter indica que per al període de la conquesta i posterior "he pres també la scriptura dels archius de algunes viles reals y ciutats del regne, ab alguns actes de notaris autèntichs que han aprofitat molt a est propòsit" (f. III r.).

⁶⁹ Beuter coneix, de fet, les cròniques de Jaume I -com veurem tot seguit-, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere el Cerimoniós (vegeu, per exemple, BEUTER, P.A.: *Segunda parte...*, f. 3 r., l'esmentat llistat d'autors que fa servir).

⁷⁰ Sobre la imatge del monarca Jaume d'Aragó, a València, al llarg dels segles, és indispensable la consulta de BELENGUER, E.: *Jaume I a través de la història*, 2 vols., València, 1984. Sobre la posteritat de l'obra historiogràfica del rei, vegeu FERRANDO, A.-ESCARTÍ, V.J.: "Introducció" a JAUME I: *Llibre dels feits*, Catarroja/Barcelona, 1995, esp. pp. 21-26.

⁷¹ El text prové de *Llibre dels feits del rei en Jaume*, a cura de Jordi Burguera, 2 vols., Barcelona, 1991, vol. II, p. 231.

arrodillóse en tierra y llorando de sus ojos besó
la tierra, haziendo gracias a Dios por la merced que
vieron sus ojos lo que tanto desseara. Hazía un
ventezico que descogia la bandera, haziéndola jugar
en el ayre, de suerte que las barras de Aragón se
devisaron claríssimamente de las tiendas que estavan más

lexos en el Real."⁷²

Així doncs, tant en la *Primera part* com en la *Segunda parte*, la ciutat i el regne de València "naixien" als ulls dels lectors: des de l'arbre genealògic del mateix de Noé o gràcies als fundadors catalans i aragonesos de qui descendien efectivament la major part dels habitants del país.⁷³ Una maniobra historiogràfica com aquella, segurament tenia una finalitat concreta que cal relacionar, tal vegada, amb el sentiment de particularisme regnícola que ja venia manifestant-se en els textos del segle XV.⁷⁴

Un aspecte encara irresolt es la possible existència d'una *Tercera part* de la *Història de València*, la qual ja estava enllestida, si fem cas de les paraules de Beuter.⁷⁵ Els bibliògrafs antics, com Rodríguez o Ximeno, no la varen veure, ni en lletra d'impremta ni manuscrita. Tanmateix, trobar-la manuscrita⁷⁶ no ens sembla del tot impossible, si tenim en compte que no s'ha portat a termini una recerca sistemàtica en els arxius on més fàcilment podria

⁷² BEUTER, P.A.: *Segunda parte...*, ff. CVI v.-CVII r.

⁷³ Vénen a recolzar aquesta visió nostra les paraules que escriu Beuter, després de relatar la darrera batalla que venç el Cid, quan ja és mort: "Eren exits los chrestians aquell dia a la batalla ans de l'alba y axí, vençuda la batalla y robat tot lo camp quant pogueren portar, tingueren temps de anar-se'n fins a Set Aygües, camí de Castella, tornant-se'n allà y desamparant la ciutat. Los moros dels ravals, vent que havien vençut los chrestians y que no tornaven a la ciutat sinó que anaven devés Castella, pensaren que allò devia ser alguna maestría y per ço no gosaren acostar-se a la ciutat. Mas après, vent que l'endemà no tornava dengú y dels christians antichs que solien estar de primer en València nengú parexia, arriscaren-se alguns a entrar a la ciutat y trobaren-la buyda, que no y restava ànima viva. Y trobaren scrit en una paret del palau, en aràvic, com lo Cid era mort y que se n'anaven a Castella portant lo cos del Cid allà y acomanaven la ciutat als moros" (BEUTER, P.A.: *Primera part...*, f. LXVI r.).

⁷⁴ Un text que denota ja aquest particularisme, en molts sentits, és el de MIRALLES, M.: *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, a cura de Josep Sanchis Sivera, València, 1932. Vegeu també ESCARTÍ, V.J.: "Introducció" a MIRALLES, M.: *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, a cura de V.J. Escartí, València, 1988.

⁷⁵ BEUTER, P.A.: *Primera part...*, f. I v., escriu que aquella tercera part tracta "de les contingències que des de la conquesta fins als nostres dies se són seguides".

⁷⁶ Si s'hagués publicat, segurament hauria deixat rastres en altres autors -si més no els immediatament posteriors-, que l'haurien citada.

trobar-se o en altres biblioteques i dipòsits documentals -com ara els de caràcter privat. En tot cas la seua existència no invalidaria, al nostre parer, la visió que hem procurat donar de les dues parts conegudes de la *Història* de Beuter. Ara bé, aquesta possible *Tercera part* no ens ha de portar a veure al·lucinacions, com les que tingué Manuel Vidal y López, el qual afirmà:

"Esto nos hace creer que Beuter escribió siete libros, de los cuales se imprimieron cuatro: dos de ellos fueron publicados y otros dos (3º y 4º) son tan desconocidos como los tres restantes, que quedaron manuscritos".⁷⁷

L'errada d'aquest autor provenia d'una interpretació equivocada. En efecte, a partir d'un exemplar de l'edició de 1604 de la *Història de València*, que contenia les dues parts conegudes de l'obra de Beuter,⁷⁸ però que portava a la fi un índex d'una edició suposadament desconeguda del 1618, i que parlava d'uns llibres *tercer* i *cuart* i, encara, d'un "séptimo libro", l'autor conjecturava el que acabem de referir més amunt. Hem de confessar que la lectura d'aquell treball ens va inquietar, en un primer moment, però igualment hem de dir que la resolució de l'errada ha estat fàcil: l'índex adduït com a prova irrefutable -i reproduït, en part, l'article de M. Vidal- correspon a una altra obra, també èdita per Mei, el 1618: la *Corónica de los moros de España* del dominic algemesinenc Jaume Bleda.⁷⁹ No cal, doncs, insistir.

Finalment ens agradaria assenyalar, abans d'acabar aquesta introducció, que l'obra de Beuter, malgrat les fabuloses falsificacions que conté en la seua primera part i la poca originalitat que demostra en la segona, ha estat un text que sempre agradà als valencians del segle XVI i de principis del XVII. En són testimoni les diverses edicions⁸⁰ i, encara, la

⁷⁷ VIDAL Y LÓPEZ, M.: *op. cit.*, p. 53.

⁷⁸ Vegeu BEUTER, P.A.: *Primera parte de la Corónica general de toda España, y especialmente del reyno de Valencia...*, València, Pere Patrici Mei, 1604; i ídem: *Segunda parte de la Corónica general de toda España, y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia...*, València, Pere Patrici Mei, 1604.

⁷⁹ Vegeu BLEDA, J.: *Corónica de los moros de España, dividida en ocho libros*, València, Pere Patrici Mei, 1618. L'índex en qüestió, que va situat a la fi de l'obra, sembla que no es troba en tots els exemplars. Hi és present -i es correspon perfectament- a l'exemplar de la Biblioteca Universitària de València Y-28/78, on l'hem consultat.

⁸⁰ Pel que fa a les diverses edicions de l'obra de Beuter, vegeu RIBELLES COMÍN, J.: *op. cit.*, i les edicions citades a les notes 1 i 2 d'aquest treball. Caldria, encara, afegir l'edició facsimil de la *Primera part...* realitzada a València, el 1992, pel

segura projecció exterior -en terres de parla castellana-, des d'on conegué una traducció a l'italià, al menys la *Primera part*.⁸¹ I tot açò, al costat del freqüent ús que va tenir la *Història de València* del nostre Beuter entre els historiadors posteriors, de vegades per a negar alguna aportació seua, però molt sovint per tal d'omplir qualsevol buit i sobretot per emparar-se en la seua autoritat -real o iimaginària- quan hom temptava de parlar de les èpoques més pretèrites,⁸² aquelles que segurament més agradaven a mestre Pere Antoni, però també les que li valgueren més crítiques.⁸³

Vicent Josep Escartí

"Servicio de reproducción de libros. Librerías París-Valencia".

⁸¹ Vegeu BEUTER, A.: *Cronica general d'Hispanya et del regno di Valenza, nella quale si trattano gli avvenimenti et guerre che del diluvio di Noe insino al tempo del re don Giaime d'Aragona, che acquistò Valenza in Spagna si seguitarono (...) nuovamente tradotta in lingua italiana dal signore Alfonso de Ulloa*, Venècia, Gabriel Giolito dei Ferrari e fratelli, 1556.

⁸² L'autoritat de Beuter és citada, per exemple, a DIAGO, F.: *Anales del reyno de Valencia*, València, Pere Patrici Mei, 1613, lib. I, p. 22 v.: "Pedro Juan Beuther, cuya autoridad se tiene por mucho". Fins i tot en un treball d'interés tan local i de data tan avançada (1705) com el de PERPINYÀ, S.: *Antigüedades y glorias de la villa de Elche*, a cura de Vicent J. Escartí i Gabriel Sansano, Elx, 1995.

⁸³ De fet, ja a l'"Epístola" que encapçala la *Segunda parte* fa l'efecte que Beuter se'n queixa de les crítiques dels qui no han entés el seu treball ("los perrillos que le ladraren"). Per això, entre altres coses, s'empara en les fonts repetidament i adjunta el llistat d'autors citats o consultats.

APÈNDIX

1554, octubre, 5. València.

Testament de Pere Antoni Beuter, beneficiat de la Seu de València i mestre de Sacra Teologia.

ARCSCCV, Protocol de Pere Joan, sig. 19.715.

Die veneris quinto mensis octobris anno a *nativitate Domini*
M^o D^o L^o quarto.

En nom de nostre senyor Déu sia e de la molt gloriosíssima y excel·lent verge Maria, mare sua, yo, Pere Anthoni Beuter, prevere, mestre en Sacra Theologia e beneficiat en la Seu de València, domiciliat en lo Camí de Benimaclet, fora los murs de la ciutat de València construït, estant malalt en lo lit de malaltia corporal de la qual tem morir, emperò per gràtia de nostre senyor Déu en aquell bo, sa e sancer seny, enteniment e paraula clara, èntegra e manifesta que a la divinal providència ha plagut donar y acomanar-me, revocant, cassant e anul·lant tots testaments, codicils e altres qualsevol últimes e darreres voluntats mies per mi axí en poder de notari o notaris com altrament fets, fetes e ordenades, encara que en aquells e aquelles se trobassen paraules derogatòries e altres clàusules e salvetats qualsevol, les quals si en aquells y aquelles atrobades e continuades se trobaran ab lo present revoque e annichile e vull haver per no dites, com de aquelles totalment me penida e si.m recordassen en lo present insertaria⁸⁴ hon a cautela he e les vull haver per insertes e continuades axí com si mot a mot⁸⁵ scrites hi fossen, ara de nou faç e ordén mon últim e

⁸⁴ Continua, ratllat: *e si.m recordassen en lo present.*

⁸⁵ *a mot*, sobrescrit a l'interliniat.

darrer testament e ma darrera voluntat en e ab lo qual faç, ordén y elegesch marmessors y de aquest meu últim e darrer testament executadors los molt reverent micer Jaume Giner, doctor en decrets, vicari general y oficial de la present ciutat e diòcesi de València, y venerable mossén Pere Mulet, prevere, beneficiat en la dita ecclesià de la Seu de València, y magnífich mossén Batiste Barzi, ciutadà de la ciutat de València habitador, als quals ensemps e a l'altre o altres de aquells per mort, absència, recusació o just impediment do licència, facultat e plen poder tants de mos bens pendre, ocupar y aquells vendre y alienar e los preus rebre y destribuir que basten a fer e complir lo meu present últim e darrer testament e obres pies per mi deius ordenadores e açò puixen fer e facen per lur pròpria auctoritat, sens licència de jutge algú axí ecclesiàtich com secular e sens⁸⁶ dan algú que aquells ne béns seus hagen ne haver puixen de la dita mia marmessoria.

E primerament vull e man que tots mos deutes, torts e injúries sien satisfets e pagats de mos béns aquells y aquelles emperò que manifestament aparrà yo ésser tengut y obligat ab cartes, albarans, testimonis dignes de fe e altres legítimes proves, for de ànima e de bona concientia sobre les dites coses benignament observat e guardat.

Enaprés, comanant la mia ànima a l'omnipotent Déu, qui la ha creada e a la Mare sua gloriosíssima, elegesch sepultura al meu cors ésser feta en lo vas e sepultura dels capellans situada e construhida dins la sglésia de la Seu de la dita ciutat de València, davant la porta del Campanar, en la qual dita mia sepultura encara un anniversari e capdany bé e honradament a coneguda dels dits meus marmessors faedora.

E prech-me e vull per los dits meus marmessors de mos béns ésser preses y exigides per ànima mia e de tots fels defuncts quaranta lliures moneda reals de València, de les quals vull e man ésser pagades les dites mia sepultura, anniversari e capdany e altres coses⁸⁷ e pies leixes per mi deius ordenadores.

ítem, vull e man que de les dites quaranta lliures per ànima mia e de mos pare e mare e de tots fels defuncts, lo dia de la mia sepultura, anniversari e capdany ne sien dites e celebrades tantes misses baixes de aquells sancts que tendran e y haurà sglésia en la present ciutat de València e raval de aquella, axí de monestirs com altres sglésies quantes dir e celebrar se poran, celebradores les dites misses en la dita sglésia de la Seu e per los preveres de aquella, per les quals sia donada la caritat acostumada.

ítem, vull e man que de les dites quaranta lliures ne sien dites e celebrades un trentenari de misses de sanct Amador, celebradores en la dita sglésia de la Seu e per los preveres de aquella per les quals sia donada la caritat acostumada.

ítem, vull e man que de les dites quaranta lliures per ànima mia e del reverendíssimo senyor don Jaume Çarroca, quòndam bisbe de Osca, fundado[r] e

⁸⁶ *sens*, sobrescrit a l'interliniat.

⁸⁷ *cases*, sobrescrit a l'interliniat.

instituhidor del benefici en la dita Seu de València, instituhit sots invocació de sancta Margarita, lo qual al present yo possehesch e so beneficiat, ne sien dites e celebrades vint misses baixes a honor y glòria de sancta Margarita, celebradores en la dita sglésia de la Seu, en la capella de Sancta Margarita e per los preveres de aquella, per les quals sia donada la caritat acostumada.

ítem, vull e man que de les dites quaranta liures per ànima mia y de l'honorable en Joan Tarragó, quòndam fuster, fundador e instituhidor del benefici instituhit en la sglésia parrochial de Sanct Martí de la present ciutat de València sots invocació de sent Miquel y sent Hieroni y sent Onofre, del qual yo so estat beneficiat ne sien dites e celebrades quinze misses baixes dels dits benaventurats sancts, ço és, cinch misses de sent Miquel, cinch misses de sent Hieroni e cinch misses de sent Onofre, celebradores en la dita sglésia parrochial de Sanct Martí, en lo altar del dit benefici e per los preveres de aquella, per les quals sia donada la caritat acostumada.

ítem, vull e man que de les dites quaranta lliures per ànima mia e de la honorable na Clara Fuster, quòndam fundadora e instituhidora del benefici instituhit en la sglésia parrochial de Sancta Catherina de la dita ciutat de València sots invocació de Sent Stheve y Senta Clara, del qual yo só estat beneficiat, ne sien dites e celebrades deu misses baxes, ço és, cinch misses de sent Stheve y cinch misses a honor y glòria de la beneyta senta Clara, çelebradores en la dita sglésia de Senta Catherina en la capella en la qual lo dit benefici està fundat, per les quals sia donada la caritat acostumada.

ítem, vull e man que de les dites quaranta lliures per ànima mia preses ne sien donats cinquanta sous a la loable confraria del loable Spital General de la dita ciutat de València, vulgarment dita de Mil Hòmens e Mil Dones, per qualsevol sitis que yo dega a dita confraria, sia deutor e si cars serà que los dits cinquanta sous⁸⁸ no bastaven a pagar tots los dits sitis a la dita confraria, vull e man que dels altres béns meus hi sia fet compliment.

ítem, do e leix als pobres de la parròchia de Sant Salvador de la dita ciutat de València, de la qual yo só parrochià deu sous moneda reals de València.

ítem, do e leix⁸⁹ als dits marmessors meus vint sous a cascú de aquells per los treballs per aquells sostenidors en la dita mia marmessoria.

E si fetes e complides les dites coses totes e sengles de aquelles de les dites quaranta liures per ànima mia preses quantitat alguna restarà e sobrarà, aquella dita restant quantitat, vull e man ésser distribuïda en celebració de misses baxes de rèquiem celebradores en aquells lochs y per aquells preveres que los dits meus m[ar]messors voldran y elegiran e si res hi faltará, sia-y fet compliment dels altres béns meus.

ítem, do e leix al reverendíssimo senyor archebisbe de València, mon senyor, cinch

⁸⁸ *sous*, sobrescrit a l'interliniat.

⁸⁹ *leix*, sobrescrit a l'interliniat.

sous moneda reals de València, per tot e qualsevol dret que en mos béns li pertanga e pertànyer puixa, jatsia nengun dret hi tinga.

ítem, do e leix a la cambra apostòlica cinch sous moneda reals de València per tot e qualsevol dret que en mos béns li pertanga y pertànyer puixa jatsia nengun dret hi tinga.

ítem, do e leix a Pere Luís Beuter, student, fill meu il·legítim, per obs de aliments de aquell y encara per més descàrrech de ma consciència, com axí hi sia obligat, los béns següents, ço és, la mia casa e ort en la qual yo de present estich y habite, situada e situat en lo camí de Benimaclet, fora los murs de la ciutat de València, construït davant la casa y ort antigament nomenats de Batiste Bulgarim, la qual afronta ab ort del magnífich mossén Francés Hieroni Ferragut, dit camí de Benimaclet enmig, ab casa y ort de la noble dona Laudòmia Bulgarim, lo dit camí y céquia del molí de Sent Pere enmig; ab ort de l'honorable en Berthomeu Martínez, mercader, paret enmig; y ab ort del noble don Hieroni Ribot, céquia de Algirós enmig, e ab lo carrer o travessa per lo qual se va del dit camí de Benimaclet a la porta falsa del Real, que's diu de la Embriaga. E tots aquells cent trenta-tres sous quatre diners de la dita moneda censals rendals e annuals que la insigne ciutat de València cascun any a XXVII del mes de maig en una paga me fa y respon, los quals se poden quítar per preu de dos milia sous. E tots aquells cent cinquanta sous censals que los honorables en Anthoni Roig, Baltasar Casanoves, lauradors del loch de Alginet e altres cascun any, a quatre del mes de febrer en una paga me fan y respondre són tenguts, e los quals se poden quítar per preu de dos milia sous de la dita moneda. E tots aquells cent trenta-tres sous quatre diners censals los quals per los honorable y discret en Berthomeu Serrat, notari, e altres ab acte rebut per lo discret en Gabriel àvila, notari, a XXX de setembre de l'any mil cinch-cents cinquanta me foren venuts e originalment carregats per preu de cent lliures, cascun any pagadors lo primer de abril y⁹⁰ octubre migerament. E tots aquells cent⁹¹ vint sous censals que los honorables en Miquel Hierònim Bertran, àlia Chapitella, e muller de aquell cascun any a honze de giner en una paga me fan y respondre són tenguts, los quals se poden quítar per preu de huytanta lliures de la dita moneda. E tots aquells trenta-set sous sis diners censals que lo honorable en Nicolau Alamany, laurador, e Joana, sa muller, del loch del Puig, cascun any a honze de març en una paga me fan y responen, los quals se poden quítar per preu de vint-y-cinch lliures de la dita moneda. E totes aquelles cent vint lliures de la dita moneda les quals yo tinch huy en la Taula de la dita ciutat de València. E tots los meus libres, axí los del meu estudi com los que yo he compost. E axí mateix li do e leix al dit Pere Luís Beuter per los dits aliments de aquell e per descàrrech de ma consciència com axí hi sia obligat, tots los béns mobles e semovents, ahines, hostilles de casa, robes de lli, de llana, seda, matalafs, or, argent, diners comptants e

⁹⁰ y, repetida.

⁹¹ Continua, ratllat: *trenta-tres sous*.

finalment tots e qualsevol béns e robes de quasevol gènere y spècie sien e.s puguen nomenar, los quals yo tinch en la dita mia casa e ort en la qual de present stich y abite, desús ja confrontada y limitada. E lo qual dit legat de tots los dits béns axí mobles, sehents com semovents e diners comptants li done e lexe al dit Pere Luís Beuter per a los dits aliments de aquell e per lo descàrrech de ma conciència, com axí hi sia molt obligat per descàrrech de aquella e com tal sia la mia voluntat. E si cars serà, lo que no crech, que per algú o alguns li era fet al dit Pere Luís Beuter, empaig, contrast o impediment algú, que per alguna subtilitat de dret o àlias per qualsevol altra causa o rahó, los dits béns o part de aquells li eren levats e los dits legat e legats no sortien son efecte en tot o en part, segons desús és dit, en tal cars, ara per lavors e lavors per ara revoque los dits legats y legat que no sortiran son efecte e tots los dits béns en los dits e preinserts legat o legats scrits y nomenats que no sortiran son efecte, done, leixe e legue al dit magnífich mossén Joan Batiste Barzi, altre dels dits marmessors meus, si viu serà e si viu no serà al magnífich micer Sen Johan de Aguirre, doctor en cascun dret de la dita ciutat de València habitador. E lo qual dit legat de los dits béns axí mobles sehents com semovents e diners comptants al dit Pere Luís Beuter, fill il·legítim meu faç per obs dels dits aliments de aquell de vida de aquell tant solament e après òbit e mort de aquell vull e man que tots los dits béns per mi dessús a aquell dexats per obs de aliments sens diminiúo alguna de legítima falcídia, trebel·liànica ni altre qualsevol dret sien, vinguen y tornen als fills legítims e naturals de aquell, los quals dits fills legítims e naturals de aquell ara per lavors e lavors per ara en dit cars hereus meus propis e universals y encara generals a mi faç e instituesch a dispondre, ordenar y fer de aquells a totes ses pròpies, planes e líberes voluntats.

E si cars serà que lo dit Pere Luís Beuter morrà quant que quant sens fills legítims e naturals, en tal cars vull e man que tots los dits béns sien presos per lo jurat últim dels ciutadans de la dita ciutat de València y smerçats a censal en loch tut e segur a coneguda de aquell e de la renda procehidora de aquells sien alimentats tants estudiants pobres fills e naturals del present regne de València quants alimentar se'n poran a coneguda de aquell e del venerable mossén Lorenç Vilella, prevere, criat meu, si viu serà. Vull emperò, man e ordén que los parents meus estudiants sien preferits e preferexquen a tots los altres.

ítem, vull e man que per⁹² lo dit Pere Luís Beuter e per los dits fills legítims e naturals de aquell, advenint lo dit cars de hereus e per lo dit jurat últim de València administrador dessús dit advenint axí mateix lo cars de la administració de aquell eo per aquell o aquells a qui los dits béns pervendran sien donats e realment liurats al dit venerable mossén Lorenç Vilella, prevere, criat meu, deu lliures moneda reals de València cascun any, pagadores e donadores en dos eguals pagues, ço és, en les festes⁹³ de Nadal e sent Johan del

⁹² *per*, sobrescrit a l'interliniat.

⁹³ *festes*, sobrescrit a l'interliniat.

més de juny durant la vida de aquell tant solament e no més. E açò per la molta amor, voluntat y obligatió que yo li tinch e per los molts y grans serveys que yo de aquell he hagut e rebut e de cascun dia reb y tinch.

Ítem confesse y en veritat regonech que lo dit venerable mossén Lorenç Vilella, prevere, criat meu, me ha donat bo, verdader e leal compte de tot ço e quant aquell per mi de qualsevol temps passat ençà ha hagut, rebut y cobrat, axí com a procurador meu com àlias; e per ço ab lo present lo absolch y defenesch e li relaxe tot ço e quant fins al dia de huy per mi ha rebut e fins al dia de la mi[a] fi e mort per mi rebrà y cobrarà, com no vulla ni entenga que aquell ni los seus via directa ne indirecta sia molestat ni per persona alguna li sia demanat compte ni rahó alguna, ans tot lo y relaixe e lo y done.

Finalment, dexe en tudor, curador, regidor e administrador de la persona e béns del dit Pere Luís Beuter, fill meu il·legítim, al dit venerable mossén Lorenç Vilella, prevere, pregant y encarregant-lo molt que en la dita tutela y cura y administratió de aquella se haja com yo de aquell molt granment confie.

Aquest és lo meu present, últim e darrer testament e ma darrera voluntat, lo qual e la qual vull que valga per via de darrer testament e darrera voluntat mia e si per via de darrer testament no valia, vull que valga per via de codicils e de ley e per aquella forma, via e manera que mills valer puixa e dega.

Lo qual fonch fet en la dita casa y ort del dit reverent mestre Pere Anthoni Beuter, testador, situada e posada en lo camí de Benimaclet, fora los murs de la ciutat de València construhit, a cinch dies del mes de octubre, any de la nativitat de nostre senyor Déu Jesucrist mil cinch-cents cinquanta-quatre. Se(+)⁹⁴nyal de mi, Pere Anthoni Beuter, testador dessús dit, que lo meu present últim e darrer testament faç, ordén e ferme.

Presentis testimonis foren a la confectió del dessús insert testament appellats, pregats e demanats los honorables en Anthoni Jaqua, scrivent, y en Johan Gartia Navarro, laurador, habitants de València, y en Johan Durban, sacristà de la sglésia y monestir de la Sanctíssima Trinitat, los quals dits Anthoni Jaqua y Johan Durban dixeren conéixer al dit reverent testador, e lo dit testador als dits Anthoni Jaqua y Johan Durban; e yo, Pere Johan, notari, rebedor del dit testament, coneixia e havia molt bé notítia del dit testador e aquell en son bon seny estar.

Enaprés, divendres que.s comptava set dies del mes de dehembre del sobredit any mil cinch-cents cinquanta-quatre, que era lo segon [d]ia après mort del dit reverent testador, en la ciuta[t de] València, a instàntia e requisitió dels dits molt reverent micer Jaume Giner, venerable mossén Pere Mulet, e magnífich mossén Batiste Barzi, marmessors en lo damunt scrit testament elets e nomenats y venerable mossén Lorenç Vilella, prevere, legatari, tudor⁹⁴ y curador del dit Pere Luís Beuter, lo preinsert testament per mi, Pere Johan, notari

⁹⁴ *tudor*, sobrescrit a l'interliniat.

rebedor de aquell, de la primera línia fins a la final inclusivament fonch llest y publicat. Lo qual llest e publicat encontinent los dits reverent micer Jaume Giner, mossén Pere Mulet y magnífich mossén Batiste Barzi dixerén que per honor y reverència de nostre senyor Déu, amor y contemptació del dit defunct acceptaven lo càrrech de la marmessoria; y lo dit venerable mossén Lorenç Vilella dix e respòs que ab multiplicació de gràcies acceptava los dits legats, axí los fets a aquell com al dit me[no]r y en nom de tudor y curador ab benefici de inventari, protestant que en fer y continuar aquell temps algún no li precòrrega. Les quals dites coses foren fetes los loch, dia, mes y any dessús dits. Presents testimonis foren a la publicació del dessús dit testament y coses dessús dites los honorable y magnífich don Luís Çanoguera, senyor del loch de Catarroja, y mo[ss]én Pere Benet Çaposa, cavaller de la dita ciutat de València habitants.